

**ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

Ψηφιακά Αποθετήρια: Η Ελληνική Πραγματικότητα

Μάρα Νικολαΐδου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεματικής

Διεθνές Συνέδριο
Υποδομές Ανοικτής Πρόσβασης

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών 15-16 Δεκεμβρίου 2009

Ψηφιακά Αποθετήρια

➤ ΟΡΙΣΜΟΣ

“An institutional repository (IR) is an electronic system that captures, preserves, and provides access to the digital work products of a community.”

Ηλεκτρονικό σύστημα, που συγκεντρώνει, διατηρεί και παράχει πρόσβαση σε υλικό σε ψηφιακή μορφή που παράγεται από μία κοινότητα

Ακαδημαϊκά/Ερευνητικά Ψηφιακά Αποθετήρια

➤ Στόχος

- Άμεση και εύκολη πρόσβαση σε υλικό που παράγεται από το Ίδρυμα
- Η συμμετοχή των μελών της κοινότητας σε μια κοινή «παν-Ιδρυματική» προσπάθεια

➤ Πλεονεκτήματα

- Άμεση συγκέντρωση της παραγόμενης γνώσης
- Παροχή νέων υπηρεσιών πληροφόρησης
- Προώθηση των δραστηριοτήτων του Ιδρύματος
- Συνεργασία με άλλους

Η Ελληνική Πραγματικότητα

- Ψηφιακά αποθετήρια αναπτύσσονται κυρίως από Ακαδημαϊκά Ιδρύματα
 - 10 από τα 23 Ελληνικά Πανεπιστήμια και 4 από τα 16 Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα έχουν αναπτύξει το δικό τους ψηφιακό αποθετήριο.
 - Υπάρχουν και άλλα (π.χ. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο, ΤΕΙ Ηπείρου, ΤΕΙ Σερρών) που χρησιμοποιούν το ψηφιακό αποθετήριο «Άρτεμις» του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
 - Η προσπάθεια αυτή στην πλειοψηφία των περιπτώσεων χρηματοδοτήθηκε από το Γ' ΚΠΣ (πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ και ΕΠ ΚτΠ).
- Στόχος η συγκέντρωση κυρίως ελληνόγλωσσου υλικού, που χαρακτηρίζεται ως «Γκρίζα βιβλιογραφία»
 - διδακτορικές διατριβές, μεταπτυχιακές και πτυχιακές εργασίες, τεχνικές αναφορές, σημειώσεις, εκδόσεις Ιδρυμάτων, εκπαιδευτικό υλικό, κα.

Η Ελληνική Πραγματικότητα

➤ Σε ότι αφορά τα Έρευνητικά Ιδρύματα

- Το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ) διατηρεί το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών (ΕΑΔΔ), που περιλαμβάνει:
 - ✓ Διατριβές που εκπονήθηκαν στα Ελληνικά Πανεπιστήμια, αλλά και για διατριβές που εκπονήθηκαν από Έλληνες διδάκτορες στο εξωτερικό από το 1985 και μετά
 - ✓ Διατριβές που εκπονήθηκαν από το 1932 έως το 1985 και ψηφιοποιήθηκαν από το ΕΚΤ

Υποστηριζόμενες Ψηφιακές Συλλογές

- Μεγάλη έμφαση έχει δοθεί στις διδακτορικές διατριβές και τις μεταπτυχιακές εργασίες.
 - Στα ψηφιακά αποθετήρια των Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων έχουν καταχωρηθεί περίπου 3.500 διατριβές, 7.300 μεταπτυχιακές εργασίες και 1.000 πτυχιακές εργασίες.
 - Το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών (ΕΚΤ) περιέχει 15.500 διατριβές.
- Τεχνικές αναφορές και εκπαιδευτικό υλικό καταχωρούνται επίσης.
- Τα Ιδρυματικά Ψηφιακά Αποθετήρια λειτουργούν ανεξάρτητα.

Διαχειριστικά Ζητήματα

➤ Πλαίσιο Λειτουργίας

- Στα περισσότερα Ιδρύματα έχει καθοριστεί μέσω κεντρικών αποφάσεων των αρμοδίων οργάνων η διαδικασία συγκέντρωσης του υλικού στο Ψηφιακό Αποθετήριο και οι ενέργειες που πρέπει να κάνουν οι εμπλεκόμενοι (π.χ. Υποψήφιος Διδάκτορας, Βιβλιοθήκη)
- Υποχρεωτική η κατάθεση διδακτορικών διατριβών και μεταπτυχιακών εργασιών.
- Ο καθορισμός συγκεκριμένου πλαισίου λειτουργίας επηρεάζει καταλυτικά το μέγεθος των ψηφιακών συλλογών.

Διαχειριστικά Ζητήματα

➤ Πολιτική πρόσβασης

- Γενικότερα επικρατεί η διάθεση να δίδεται ελεύθερη πρόσβαση στο υλικό.
- Ο δημιουργός υπογράφει άδεια παραχώρησης του υλικού με σχετικό έγγραφο στο Ίδρυμα. Συνήθως ο ίδιος έχει τη δυνατότητα να ορίσει περιορισμούς σε ότι αφορά την πρόσβαση (κυρίως χρονικούς)

➤ Κατάθεση υλικού

- Παγιωμένη διαδικασία κατάθεσης με αναλυτικές οδηγίες προς τους ενδιαφερόμενους.
 - ✓ Προάγει την επιστημονική έρευνα, διάδοση της γνώσης.

Τεχνικά Ζητήματα

➤ Χρησιμοποιούμενο Λογισμικό

- Χρησιμοποιείται κυρίως λογισμικό ανοιχτού κώδικα (DSpace, Eprints, Fedora, Dienst, CDSWare).
 - ✓ 7 από τα 16 Ιδρύματα που υποστηρίζουν Ψηφιακό Αποθετήριο χρησιμοποίησαν το λογισμικό DSpace για την υλοποίηση του
 - Κριτήρια επιλογής λογισμικού
 - ✓ Υποστηριζόμενα πρότυπα μεταδεδομένων και διαλειτουργικότητας
 - ✓ Διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι
 - ✓ Απλότητα στη εγκατάσταση και άμεση εξοικείωση με το προϊόν
- Δυνατότητες της τεχνικής ομάδας υποστήριξης αποθετηρίου

Τεχνικά Ζητήματα

➤ Πρότυπα τεκμηρίωσης

- Για την περιγραφή του υλικού χρησιμοποιείται κυρίως το Dublin Core και σε κάποιες περιπτώσεις το MARC21.
- Στις περισσότερες περιπτώσεις τα πεδία που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή του υλικού δεν ξεπερνούν τα 10 (οι περισσότερες πληροφορίες καταγράφονται στο απογραφικό δελτίο του ΕΚΤ).
- Αν και τα πεδία που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή του υλικού είναι στην πράξη παρόμοια σε όλα τα αποθετήρια, δεν είναι κοινά, ούτε και συμπληρώνονται με τους ίδιους κανόνες.
- Για την καθιέρωση των όρων (θέματα και ονόματα) δεν υπάρχει κοινή πολιτική

➤ Πρότυπα διαλειτουργικότητας

- Υποστηρίζεται ευρέως το πρωτόκολλο OAI-PMH, και σε κάποιες περιπτώσεις Z39.50.
- Με εξαίρεση το περιβάλλον «Άρτεμις», δεν υποστηρίζεται επικοινωνία ανάμεσα στα αποθετήρια

Η Ελληνική Πραγματικότητα

➤ Επόμενο Βήμα: Συνεργασία

- Ολοκλήρωση ψηφιακών αποθετηρίων
- Υπηρεσία ενιαίας αναζήτησης
- Προτεραιότητα σε συλλογές διδακτορικών διατριβών και μεταπτυχιακών εργασιών

➤ Δημιουργία εικονικού ψηφιακού αποθετηρίου σε εθνικό επίπεδο

- Κατανεμημένη Αρχιτεκτονική
- Ολοκλήρωση υπαρχόντων ψηφιακών αποθετηρίων

Διεθνείς Καλές Πρακτικές

- Υπάρχουν ήδη καταγεγραμμένες προσπάθειες σε εθνικό επίπεδο
 - Η.Π.Α, Ολλανδία, Γερμανία, Μ. Βρετανία, Πορτογαλλία, και άλλες
 - Υποστήριξη ιδεατού ψηφιακού αποθετηρίου με κατανεμημένη αρχιτεκτονική
- Βασικές προϋποθέσεις
 - Καθορισμός ενιαίων πολιτικών από έναν Κεντρικό Φορέα
 - Συνεχής συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς
 - Σαφώς καθορισμένο και απλό πλαίσιο λειτουργίας

Σύγκριση με Διεθνή Πραγματικότητα

Θεσμικό Πλαίσιο

Διεθνής Πρακτική

- Καθορισμός εθνικής στρατηγικής από υπεύθυνο κεντρικό φορέα

Ελληνική Πραγματικότητα

- Δεν υπάρχει πλαίσιο για τη λειτουργία ψηφιακού εθνικού αποθετηρίου, όμως το ΕΚΤ είναι υπεύθυνο για τη συγκέντρωση των έντυπων διδακτορικών διατριβών.

Σύγκριση με Διεθνή Πραγματικότητα

Υποστηριζόμενες διαδικασίες

Διεθνής Πρακτική

- Σαφώς καθορισμένες αν και διαφοροποιούνται ανά περίπτωση
- Υποστήριξη αυστηρών και ελαστικών διαδικασιών υποβολής ανά περίπτωση
- Υποστήριξη υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας
- Υιοθέτηση κοινών προτύπων μεταδεδομένων

Ελληνική Πραγματικότητα

- Καθορίζονται ανά περίπτωση
- Υποστήριξη αυστηρών και ελαστικών διαδικασιών υποβολής ανά περίπτωση
- Υποστήριξη βασικών υπηρεσιών αναζήτησης
- Υιοθέτηση DC

Σύγκριση με Διεθνή Πραγματικότητα

Χρησιμοποιούμενο λογισμικό

Διεθνής Πρακτική

- Υιοθέτηση ενιαίας ομόσπονδης ή κατανεμημένης αρχιτεκτονικής
- Χρήση ελεύθερου λογισμικού ανοικτού κώδικα
- Υποστήριξη κοινού λογισμικού ή συγκεκριμένων διαφορετικών
- Υποστήριξη βοηθητικού λογισμικού ολοκλήρωσης

Ελληνική Πραγματικότητα

- Ύπαρξη ανεξάρτητων ψηφιακών αποθετηρών με δυνατότητα διασύνδεσης
- Χρήση ελεύθερου λογισμικού ανοικτού κώδικα
- Υποστήριξη πολλών διαφορετικών λογισμικών

Δημιουργία

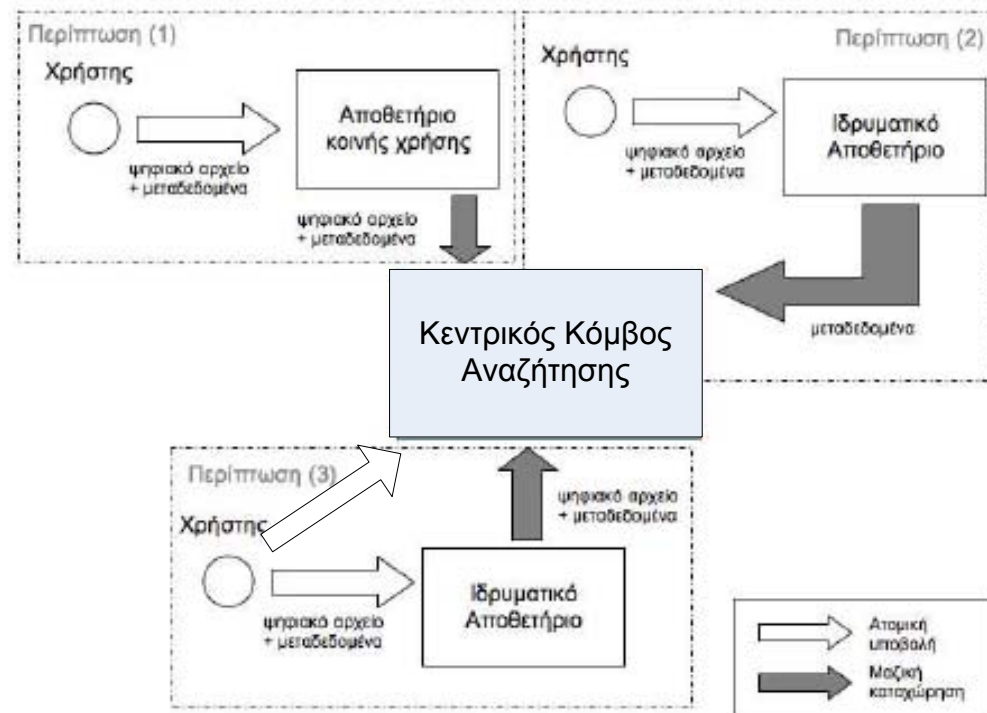
Εθνικού εικονικού ψηφιακού αποθετηρίου

- Καθορισμός κεντρικού φορέα συντονισμού
- Καθορισμός πλαισίου λειτουργίας
 - Συνεργασία με εμπλεκόμενους φορείς
 - Βασισμένο στα πλαίσια λειτουργίας των υπάρχοντων ψηφιακών αποθετηρίων που είναι σε μεγάλο βαθμό συμβατά μεταξύ τους
- Καθορισμός κοινών προτύπων λειτουργίας (DC, OAI-PMH)
 - Καθορισμός ελάχιστου συνόλου μεταδεδομένων
 - Σε δεύτερο χρόνο και καθιερωμένων όρων
- Αρχιτεκτονική
 - Κατανεμημένη αρχιτεκτονική με κεντρικό κόμβο
 - Υιοθέτηση διαφορετικής πολιτικής ανά συλλογή/κατηγορία υλικού

Αρχιτεκτονική Εθνικού εικονικού ψηφιακού αποθετηρίου

- ✓ Συμμετοχή όλων των Ιδρυμάτων ανεξάρτητα από το αν υποστηρίζουν ή όχι ψηφιακό αποθετήριο
- ✓ Ολοκλήρωση υπαρχόντων ψηφιακών αποθετηρίων

- (1) Δεν υποστηρίζεται
Ιδρυματικό Αποθετήριο
- Ο κεντρικός κόμβος παρέχει αποθετήριο κοινής χρήσης
- (2) Μερική Συμμετοχή
- Ο κεντρικός κόμβος παρέχει μόνο υπηρεσίες αναζήτησης
- (3) Πλήρης συμμετοχή
- Ο κεντρικός κόμβος παρέχει υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας

Αρχιτεκτονική Εθνικού εικονικού ψηφιακού αποθετηρίου

- Υπηρεσίες που υποστηρίζονται από κεντρικό κόμβο
 - Ενιαία Αναζήτηση
 - Διατηρησιμότητα (preservation) του υλικού
 - Υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας
 - ✓ Παραγωγή/ Ανατύπωση δημοσιεύσεων, προσωποποιημένες υπηρεσίες (ενεργή ενημέρωση Χρηστών), ευρετηρίαση σε μηχανές αναζήτησης, κ.α.
- Υπηρεσίες που υποστηρίζονται από Ιδρυματικούς κόμβους
 - Συγκέντρωση υλικού
 - Τεκμηρίωση και έλεγχος υλικού
 - Υποστήριξη χρηστών

Θέματα προς Συζήτηση

- ✓ Καθορισμός ενιαίου πλαισίου λειτουργίας
 - Συνεργασία ΕΚΤ – ΣΕΑΒ
 - Δημιουργία συγκεκριμένου σχεδίου δράσης
 - Χρηματοδότηση
- ✓ Ανάπτυξη απαραίτητων υποδομών ψηφιακών αποθετηρίων
- ✓ Προώθηση νέων υπηρεσιών που διευκολύνουν τους χρήστες και παρέχουν κίνητρα για τη συγκέντρωση υλικού του οποίου η κατάθεση δεν είναι υποχρεωτική